

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ РУКОПИСНИХ СЛОВНИКІВ РИМ

Стаття присвячена вивченню рукописних словників рим (РСР), які стали важливим етапом в історії формування української римографії. Мета нашої роботи – розробити методологічні принципи дослідження РСР, спираючись на досвід вивчення рукописних словників різних типів. Нами описані етапи і методи, що застосовуються для вивчення РСР, а також уперше розроблено методику опису РСР.

Ключові слова: римографія, словник рим, рукописний словник, метод.

Значення словників рим як інструмента для вивчення поетичної мови і як практичного довідника слів із кінцевою співзвучністю важко переоцінити. «Словник українських рим», опублікований у 1979 р. [1], — далеко не перша спроба укладання словника цього типу у вітчизняній науці. Початок римографічної роботи українських науковців можна, очевидно, віднести до 30-х рр. ХХ ст., коли в Харкові була створена картотека рим Т.Г. Шевченка; існують відомості, що римовий матеріал збирали також письменники Віктор Вер (В.П. Черевко), Лідія Далека (О.С. Чернобицька) і бібліограф В.В. Лутковський, проте майже всі матеріали були втрачені через події Другої світової війни та з інших причин. Багатий неопублікований римографічний доробок залишив філолог і громадський діяч І.І. Гурін. На щастя, його праці вціліли і можуть бути описані та опубліковані. У Літературно-меморіальному музеї І.П. Котляревського в Полтаві ми виявили рукопис «Словника рим Івана Котляревського», укладений В.В. Лутковським. Можливо, у приватних і державних архівах збереглися й інші словники рим, адже ідея створення поетичного довідника для письменників і науковців є давньою, хоча до епохи комп'ютерних технологій на її реалізацію укладачі віддавали непомірно багато часу і зусиль. Причин, чому словники рим не вдавалося публікувати, чимало: з одного боку, несприятливі суспільно-політичні обставини, з другого ж, — недооцінка науковою громадськістю важливості їх видання.

Постановка проблеми і її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Сучасний стан світової та української практики укладання словників рим актуалізує проблему узагальнення теоретичних напрацювань римографів, а також висвітлення історії римографії, важливою сторінкою якої є рукописна спадщина. Виявлені та опубліковані рукописні словники рим (далі – РСР) сприятимуть також вивченню історії самої української рими.

Мета нашої роботи – розробити методологічні принципи дослідження РСР, спираючись на досвід вивчення рукописних словників різних типів (далі – РС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню практичних рекомендацій щодо опису кирилических рукописних книг присвячені чимало праць, зокрема В.І. Срезневського, М.П. Лихачова, Є.Ф. Карського, І.Я. Франка, Є.І. Калужняцького, В.М. Перетца, І.І. Огієнка, М.І. Петрова, Д.І. Абрамовича, О.О. Лебедева, Є.Є. Голубинського, Г.К. Богуславського, С.О. Щеглової, М.М. Сперанського, С.І. Маслова, Є.О. Кивлицького, В.М. Щепкіна, Л.П. Жуковської і Н.Б. Шеламанової [14; 15, 241–244 та ін.]. В.М. Перетц відзначив надзвичайно важливу роль описів, здійснених О.Х. Востоковим, О.В. Горським, К.І. Невоструєвим, і поставив питання про необхідність вироблення загальних прийомів опису та запропонував схему опису, що складалася з 16 пунктів, з-поміж яких найважливіші – номер та найменування рукопису, формат, кількість аркушів, матеріал, час створення, палеографічні особливості почерку, особливості мови тощо [14, 191]. Д.С. Лихачов запропонував таку схему опису рукопису: шифр, найменування, автор, час написання, матеріал (якщо це не папір), відомості про мову та орфографію, кількість аркушів, зошитів, розмір рукопису, вказівка на художні елементи рукопису, характеристика нотацій (для нотних рукописів), характеристика всіх позначок, правок і записів, оправи, постатейний опис рукопису [11, 123–125]. Детальну кодикологічну модель формалізованого опису рукопису, на яку ми спиралися при розробленні своєї схеми загальної характеристики зовнішніх ознак РСР, запропонували Л.А. Дубровіна та О.М. Гальченко. Інформація про пам'ятку сконцентрована в розділах «Зовнішній опис», «Зміст», «Історія» [10, 37–67].

Питання методики вивчення РС науковці розв'язують у ході опрацювання джерел, орієнтуючись на їх специфіку. Опис РС можна умовно розділити на зовнішній і спеціальний, причому першому з них не завжди приділяють увагу, як, наприклад, Д.Г. Бучко в дослідженні рукопису «Словаря малоросійського наречія» О.П. Павловського [3]. Дослідник викладає коротку історію створення словника, зосереджуючись на спеціальному описі, що містить інформацію про структуру РС, принципи його укладання та особливості орфографії, а також подає кількісні підрахунки за частинами мови реєстрових слів, аналізує вади словника (русизми, неправильний переклад) і формулює його значення для мовознавчої науки.

Б.К. Галас вдало поєднав зовнішній та спеціальний описи в дослідженні РС О.М. Бодяньського [7]. Палеографічний аналіз почерку і водяних знаків на папері дав ученому змогу встановити автора пам'ятки, а з допомогою порівняльного методу було виявлено джерела словника – ті лексикографічні праці, якими користувався укладач.

Спеціальний опис та порівняльний метод використав М.М. Пилинський у дослідженні рукописного «Словаря малороссийского наречия» М.О. Руберовського [17]. З одного боку, дослідник порівнював чистовий і чорновий варіанти рукопису, з другого, – словник, укладений М.О. Руберовським, і словник за редакцією Б.Д. Грінченка. Аналіз реєстрової частини словника та ілюстративного матеріалу дав М.М. Пилинському змогу встановити час укладання лексикографічної праці.

За чіткою схемою здійснене дослідження РС російського науковця О.П. Авер'янової: короткий зовнішній опис рукопису з визначенням часу його створення, палеографічні (графічні) особливості, типологічні особливості РС, порівняння РС з лексикографічними працями тієї та попередньої епох, зв'язок РС із мовою епохи, встановлення авторства РС [19, 3–32].

Вагомий внесок у справу вивчення і підготовки до друку староукраїнських РС зробив В.В. Німчук. У його дослідженні «Словника української мови» П.П. Білецького-Носенка викладено едиційні засади роботи над рукописом [12, 36–37] і висвітлено важливі палеографічні та лінгвістичні особливості пам'ятки [12, 28–36]. Крім того, В.В. Німчук коротко подав історію староукраїнської лексикографії як передумову створення першого загальномовного словника української мови та біографію самого укладача лексикографічної праці, приділяючи особливу увагу його роботі над словником та історії досліджуваного рукопису, рецензуванню словника сучасниками і його наступному використанню в лексикографічній практиці. Авторська передмова не публікується, тож В.В. Німчук її детально проаналізував, зосереджуючи увагу на визначених П.П. Білецьким-Носенком засадах укладання словника і джерелах лексичного матеріалу [12, 18–19]. Щодо словника П.П. Білецького-Носенка, то на його прикладі можна проілюструвати ще один різновид вивчення пам'ятки – дослідження історії рукописного словника за архівними матеріалами як етап пошукової роботи [2].

Підставою опису кількох РС в одному дослідженні може бути їх спільність за ознакою часу чи місця укладання або зберігання. Останній критерій зумовлює залучення археографічної інформації – перелік виявлених РС, місце зберігання, архівний шифр, формат, кількість сторінок тощо [16].

Крім практики опису РС, слід урахувувати досвід дослідження вже виданих словників [8]. У дисертаційній роботі Я.В. Галаса зовнішньому описові словників приділено незначну увагу з огляду на те, що вони опубліковані; автор лише зазначає формат книг і особливості розміщення тексту. Оскільки головними завданнями своєї роботи науковець вважає з'ясування умов виходу словників, встановлення їхньої джерельної бази, виявлення основних принципів укладання та з'ясування ролі словників у процесі формування та становлення української літературної мови на Закарпатті, а також виявлення специфічних рис словників залежно від різновиду та способів подання матеріалу [8, 8], то центральне місце в дисертаційному дослідженні відведено спеціальному опису перекладних словників. Проаналізовано сім джерел, опублікованих на Закарпатті в ХІХ – першій половині ХХ ст., за загальною схемою: життєвий і творчий шлях автора; історія укладання словника, його завдання та обсяг; побудова словника; характеристика лексики словника / фразеологія та ілюстративні словосполучення; граматична розробка реєстрових слів; діалектні слова; правописні засади; словник в оцінці критики; значення словника.

Вивченню РСР мовознавці досі не приділяли уваги, тому виникає потреба в розробленні окремої методики такого дослідження з урахуванням типологічних особливостей римаріїв.

Виклад основного матеріалу. Усі дослідження РС можна поділити на: 1) повідомлення про РС; 2) дослідження історії РС [2]; 3) короткий опис із публікацією РС або його частини [4]; 4) одноаспектне дослідження РС [5; 9; 20]; 5) одноаспектне дослідження кількох РС [6]; 6) комплексне дослідження з публікацією РС або його частини [12]; 7) комплексний опис кількох РС [16].

На підставі узагальнення досвіду досліджень РС різних типів можемо стверджувати, що вивчення РСР має включати кілька етапів: 1) пошук пам'яток; 2) різноаспектний опис із застосуванням комплексної методології; 3) підготовка їх до друку та введення в науковий обіг.

Комплексна методологія передбачає застосування, крім власне лінгвістичних, методів інших філологічних галузей – палеографії, текстології, критики тексту, кодикології, кодикографії, зокрема польової, камеральної та едиційної методик. Їх використання підпорядковане основному завданню – здійсненню спеціального опису, орієнтованого на потреби лінгвістів – лексикографів та римологів, і тому вдаватимемося до названих методів фрагментарно, за потреби.

Рукописні джерела мають різну форму. За класифікацією Б.В. Томашевського, це автографи (власноручні рукописи) та списки (рукописи, написані не автором). Автографи існують у вигляді чорнових і чистових рукописів. У результаті кількаразового переписування попереднього чорнового варіанта

начисто і продовження роботи над ним як над чернеткою виникає так зване авторське зведення. Списки ж можуть бути авторизованими (які мають сліди перегляду автором) та неавторизованими [21, 66–67]. Д.С. Лихачов, описуючи автографи, розподілив їх на чернетки і біловики (чистові рукописи / списки), а також: білові рукописи та списки з наступними змінами; рукописи та списки, написані чужою рукою, у які автор уніс виправлення і зміни; перевірені автором копії, коректури набору, друковані примірники твору тощо [11, 132].

Українські РСР, які ми виявили, укладені у ХХ ст. і представлені автографами й машинописними копіями (авторизованими і неавторизованими). Рукописи римаріїв І.І. Гурина, що мають характер серійності з формального і зі змістового погляду, можна прирівнювати до рукописних книг. Один з РСР І.І. Гурина, «Словник рим Євгена Гребінки», був опублікований; в окремому дослідженні його варто було б порівняти з машинописним варіантом для з'ясування, наскільки точно він відтворює машинопис, що дало б підставу зробити загальний висновок про відповідність словників серії остаточній волі автора – І.І. Гурина. (За наявності кількох варіантів автографів ми вважаємо доказом остаточної волі автора сам факт того, що РСР були надіслані в державні музейно-архівні установи для зберігання. Саме ці варіанти рукописів є об'єктом нашого дослідження, опрацювання і публікації).

Для опрацювання РСР у формі машинопису слід брати до уваги специфіку роботи укладача словника з текстом, який зазвичай був передрукований з оригіналу іншою особою (як, наприклад, це відбувалося з римаріями І.І. Гурина). Підготовка машинописного тексту включає такі основні етапи: передрукування на машинці, звіряння з рукописом, редагування, вичитування, передрукування «брудних» місць і підклеювання в основний машинопис. Друкарські помилки, що можуть трапитися в ході цієї роботи, пов'язані з розташуванням знаків на клавіатурі машинки і виявляються, наприклад, у тому, що помилково відруковується сусідня літера [11, 432]. Детальний аналіз машинописних помилок здійснив Б.В. Томашевський. Для пояснення їх причин він звернувся до «психології» набору, описавши всі його стадії і типологізувавши помилки, можливі на кожному з етапів [21, 35–66].

Дослідження рукописних словників рим складатиметься з трьох блоків: загальні (біографічні та історичні) відомості, зовнішній опис джерела, спеціальний опис. Для підготовки до публікації слід скористатися прийомами критики тексту та коментування.

Перший блок. Загальні відомості. Біографія укладача, наукове та суспільно-історичне тло створення пам'ятки, історія роботи над РСР, доля рукопису, відомості про його вивчення і використання.

Другий блок. Загальна характеристика зовнішніх ознак РСР.

1. Реєстраційний опис: автор, назва, місце зберігання (країна, населений пункт, сховище, шифр), місце і час написання (якщо зазначено), формат, кількість сторінок.

2. Опис оправи: її наявність, дата (якщо відрізняється від дати самого РСР), розмір, тип (м'яка / тверда), конфігурація, матеріал (папір / картон / шкіра / тканина / штучний матеріал / комбінована оправа), написи, художні елементи, колір; корінець (матеріал, колір, наявність наклейки, бинтів, тиснення, капталу); форзац (його наявність і опис), заголовок на палітурці, оздоблення палітурки.

3. Опис книжкового блоку: характеристика верхнього, переднього і нижнього обрізів, спосіб скріплення аркушів рукопису (окремі аркуші / у теці / прошиті / скріплені металевою скобою / склеєні тощо), розмір аркушів і полів, опис паперу (товщина, колір).

4. Пагінація рукопису: арабська / латинська / літерна, зустрічна / подвійна / роздільна / суцільна, наявність пропусків, двічі пронумерованих аркушів, загальна кількість аркушів L, обчислена за формулою: $L=A+B+C+D-E$, де A – нумерація аркушів перед основною нумерацією, B – основна нумерація текстів, які містять текст, C – нумерація аркушів, які йдуть після основної нумерації, D – пронумеровані двічі, а також з літерами (наприклад, 12 a), E – пропущені аркуші, наприклад: $291=I-V+1-275+VI-IX+22 a+149 a-b+217 a-133-й$ [10, 43]), час нанесення пагінації (первинна / наступна), місце розташування пагінації.

5. Стан РСР: рукопис повний / незавершений / пошкоджений / переплетений з перемішанням аркушів; збереженість оправи, збереженість книжкового блоку, збереженість аркушів рукопису (добра / задовільна / погана), характер пошкоджень (механічні / біологічні / фізико-хімічні¹).

6. Зовнішній опис тексту: особливості його розміщення, наявність виправлень, приписок; характеристика почерку (кількість почерків, почерк виправлень, приписок, зносок тощо збігається з основним / не збігається, почерк чіткий / недбалый / каліграфічний тощо), колір чорнила (чорне / синє / фіолетове / коричневе / червоне).

Третій блок. Спеціальний опис РСР.

¹ До механічних належать розриви, втрати аркушів чи їх частин, переломи, складки, проколи, забруднення, до біологічних – пошкодження комахами та гризунами, а також бактеріями та грибами, до фізико-хімічних – потемніння, ламкість паперу, його випадання, вицвітання тексту і малюнків [18].

1. Тип словника (словник рим), підтип (загальнономовний словник рим / словник рим одного автора / словник рим одного твору, індекс (індекс римоформ, індекс римокомпонентів, індекс римових пар тощо) / лексикон (лексикон ядер рим, лексикон римоформ, лексикон римокомпонентів, лексикон римових пар тощо), науковий / науково-практичний / практичний / популярний).

2. Адресат (науковці / викладачі / студенти / учні / професійні поети і перекладачі / поети-початківці) і призначення словника (наукове / навчальне / практичне).

3. Джерела матеріалу.

4. Об'єкт лексикографування (римові пари / римові ланцюги / римові гнізда).

5. Мегаструктура РСР: анотація, передмова (призначення словника, історія роботи над ним, порівняння словника з іншими працями цього типу, джерельна база словника, дефініювання вжитих термінів римології та римографії, якісна і кількісна характеристика корпусу, пояснення принципів розміщення римового матеріалу і технічного оформлення статей), правила користування словником, список ремарок, список скорочень, частини словника, заключний текст, таблиці, список літератури, зміст.

6. Корпус словника:

а) технічне оформлення (таблична / нетаблична форма), принцип систематизації римового матеріалу (алфавітний / гніздовий / хронологічно зумовлений / текстово зумовлений);

б) макроструктура РСР: тип реєстрової одиниці (римове слово (римова пара) / римоформа / ядро рими), кількісний параметр реєстру; модель реєстру: за принципом побудови (алфавітна / хронологічно зумовлена / текстово зумовлена), за традиційністю алфавіту (традиційна / нетрадиційна), за структурою (блокова / суцільна), за характером використання алфавіту (циклічна / ациклічна), за напрямом алфавіту (однобічна пряма / однобічна зворотна / двобічна пряма / двобічна комбінована), за наявністю відхилень від алфавітного порядку (строогоалфавітна / нестроогоалфавітна);

в) мікроструктура РСР і особливості графічного оформлення кожного з її елементів: заголовкова одиниця, зона рими, зона граматичної інформації, зона тлумачення, зона ілюстрації, зона індексів, зона паспортизації, відсильна зона, види словникових статей у РСР, модель розміщення римових слів у статті (алфавітна (однобічна пряма / однобічна зворотна / двобічна пряма / двобічна комбінована) / хронологічно зумовлена / текстово зумовлена / довільна), елементи гніздування² (наявність таких елементів, особливості графічного оформлення).

7. Відповідність усіх елементів РСР концепції укладача, можливі недоліки праці.

8. Значення словника, внесок укладача в науку. Перспективи використання РСР.

Завершальний етап дослідження РСР удоступнює джерело для наукового вивчення та практичного використання і полягає в підготовці його до друку на основі обраних едиційних правил. Питанню видання староукраїнських текстів присвячено чимало праць, зокрема О.А. Бевза, М.М. Пещак, В.М. Русанівського, У.Я. Єдлінської, В.В. Страшка, В.В. Німчука та ін. В.В. Німчук указав на необхідність диференціювати правила видання пам'яток відповідно до мети публікації, а також розширити хронологічні межі опрацьовуваних джерел аж до ХХ ст. [13, 9].

За призначенням публікації відносять до наукового (репродукції і скриптури) та популярного класів [13, 9–10]. Скриптурне відтворення першоджерел здійснюють кількома способами: 1) дипломатичним (передбачається максимальне збереження всіх елементів) і 2) критичним (допускається ігнорування несуттєвих особливостей тексту або введення окремих елементів сучасної практики). Останній існує в кількох видозмінах: а) дипломатично-критичний спосіб (зі збереженням орфографії і спрощенням надрядкових знаків і пунктуації); б) критично-дипломатичний, або академічно-критичний (з трансформацією давнього правопису в сучасний), що застосовується тільки для пам'яток VIII – ХХ ст. [13, 10–11]. Публікація РСР має належати до наукового класу, її доцільно здійснювати критично-дипломатичним методом, що не вимагає зокрема вказівки на закінчення рядків і розміщення тексту стовпцями, якщо вони є в оригіналі, оскільки надрукований РСР має бути зручним для користування як словник. У цілому спиратимемося на рекомендації В.В. Німчука [13, 30–35], а детальніші пояснення щодо особливостей передачі графіки, орфографії та пунктуації рукопису / машинопису подамо в довідковому апараті видання, який забезпечить правильне прочитання і розуміння РСР та його палеографічних особливостей. Крім цього, робота над довідковим апаратом джерела передбачає укладання бібліографії праць, присвячених досліджуваному РСР, а також використаних у процесі його вивчення; написання коментарів до складних, нерозбірливо написаних місць, виправлень, описок, приписок, пропусків, перестановок, утрачених частин тексту; складання покажчика термінів римології і римографії.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Основними етапами опрацювання пам'ятки є: її пошук; різноаспектний опис із застосуванням комплексної

² Йдеться про компактне подання спільнокореневих слів, наприклад: **-атний** ... (багато-дво-сто-тисячо-три)кратний [1, 93].

методології; підготовка до друку й уведення в науковий обіг. Комплексна методика вивчення РСР включає, крім власне лінгвістичних, методи інших філологічних галузей (палеографії, текстології, критики тексту, кодикології, кодикографії тощо). Дослідження РСР складається з трьох блоків: 1) загальні відомості про словник; 2) загальна характеристика зовнішніх ознак РСР та 3) спеціальний опис РСР. Розроблена методика може бути застосована для дослідження не тільки українських РСР, а й рукописних словників цього типу, створених іншими мовами. Перший і другий блоки опису пам'ятки можна використовувати для опису РС різних типів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурячок А.А. Словник українських рим / А.А. Бурячок, І.І. Гурін. – К. : Наук. думка, 1979. – 338 с.
2. Бутник-Сіверський Б.С. «Малороссийский Словарь» и «Грамматика» П. Білецького-Носенка / Б.С. Бутник-Сіверський // Наукові записки Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні. – 1946. – Т. II–III. – С. 207–212.
3. Бучко Д.Г. Маловідомі сторінки з рукописної спадщини О.П. Павловського / Д.Г. Бучко // Українська мова в школі. – 1962. – №5. – С. 18–22.
4. Бучко Д.Г. «Словарь малороссийскаго нарѣчія» О. Павловського / Д.Г. Бучко // З історії української мови. До 150-річчя «Граматики» О. Павловського. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 91–115.
5. Галас Б.К. Рукописні словники першої половини XIX ст. – важливе джерело для вивчення української народної лексики / Б.К. Галас // XIV Республ. діалектологічна нарада : тези доп. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 81–83.
6. Галас Б.К. Рукописні словники української мови кінця XVIII – початку XX ст. та їх значення для історичного осмислення сучасних літературних і народно-розмовних явищ / Б.К. Галас // Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови : тези доп. Респ. конф. (Ужгород, листопад 1989 р.). – Ужгород, 1989. – С. 35–36.
7. Галас Б.К. Рукописний українсько-російський словарь О.М. Бодянского / Б.К. Галас // Советское славяноведение. – 1979. – № 1. – С. 80–88.
8. Галас Я.В. Із історії української лексикографії на Закарпатті (XIX – 1-ша половина XX ст.) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Я.В. Галас. – Ужгород, 2001. – 154 с. ; літ. : С. 155–168.
9. Дзедзелівський Й.О. Рукописний українсько-російський словник Я.Ф. Головацького 1857-1859 рр. і фіксація в ньому спеціальної лексики українських південнокарпатських говорів / Й.О. Дзедзелівський // Materialy z 1 Slovenskej dialectologickej konferencie konanej v Prešove 17-19 aprila 1975, Acta facultatis philosophicae Universitatis Safaricanae : jazykovedny sbornik. – Bratislava, 1960. – №5. – S. 195–207.
10. Дубровіна Л.А. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису / Л.А. Дубровіна, О.М. Гальченко // Проблеми едиційної та камеральної археографії : історія, теорія, методика. – 1992. – [вип. 9]. – 153 с.
11. Лихачев Д.С. Текстология (на материале русской литературы X – XVII вв.) / Лихачев Д.С. [при участии Алексеева А.А. и Боброва А.Г.]. – [3-е изд., перераб. и доп.] – СПб. : Алетей, 2001. – 759 с. ; ил., табл. – (Славянская библиотека: Российская академия наук. Институт русской литературы (Пушкинский дом)).
12. Німчук В.В. Перший великий словник української мови Павла Білецького-Носенка / В.В. Німчук // Білецький-Носенко П.П. Словник української мови / підг. до вид. В.В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1966. – С. 5–37.
13. Німчук В.В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції : проект. / Німчук В.В. – Ч. 1. – К., 1995. – 54 с.
14. Огієнко І.І. Як описувати рукописи (методично-критичні уваги) / І.І. Огієнко // Byzantinoslavica. – Praha, 1932. – Ročník IV. – Svazek 1. – S. 190–194.
15. Перетц В.Н. Из лекций по методологии истории литературы : История изучения. Методы. Источники / В.Н. Перетц. – К., 1914. – 496 с.
16. Пилинський М.М. Українські рукописні словникові матеріали в бібліотеках і архівах Ленінграда / М.М. Пилинський // Лексикографічний бюлетень. – 1963. – [вип. 9]. – С. 74–89.
17. Пилинський М.М. Рукописний українсько-російський словник М.О. Руберовського / М.М. Пилинський // Мовознавство. – 1968. – №1. – С. 69–79.
18. Реставраційні та палітурні роботи у бібліотеках : методичні поради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korolenko.kharkov.com/6.htm>.
19. Рукописный лексикон первой половины XVIII века / подг. к печати и вст. ст. А.П. Аверьяновой. – Л. : Изд-во Ленинградского унив., 1964. – 401 с.
20. Струганець Л.В. Рукописний словник Якова Головацького – джерело дослідження діалектної лексики / Л.В. Струганець // Культура слова. – 1992. – [вип. 42]. – С. 14–17.
21. Томашевський Б.В. Писатель и книга : очерк текстологии : издание второе. / [вступ. статья Б.М. Эйхенбаума ; подг. изд. и прим. И.Н. Медведевой] / Б.В. Томашевский. – М. : Искусство, 1959. – 279 с.

Статья посвящена изучению рукописных словарей рифм (РСР), которые стали важным этапом в истории формирования украинской рифмографии. Цель нашей работы – разработать методологические принципы исследования РСР, опираясь на опыт изучения рукописных словарей различных типов. Нами описаны этапы и методы, применяющиеся для изучения РСР, а также впервые разработана методика описания РСР.

Ключевые слова: рифмография, словарь рифм, рукописный словарь, метод.

The article is devoted to the study of manuscript Rhyming Dictionaries (MRDs), which became an important stage in the history of Ukrainian rhymography formation. The purpose of our work is the development of methodological principles of MRDs research based on the experience of various types of manuscript dictionaries investigation. We have described the stages and methods used for MRDs research, and we have also been the first to work out MRDs description methodology.

Key words: rhymography, rhyming dictionary, manuscript dictionary, method.